

**BUXORO DAVLAT
PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 1

BUXORO – 2026

IJTIMOY INTEGRATSIYA - INSONNING “O‘ZLIGINI” JAMOA ORQALI ANGLASH JARAYONI

Raxmatov Alisher Obidovich, Mustaqil izlanuvchi, xalq deputatlari Buxoro viloyati, Kengashi
bosh mutaxassisi
+998335500302, alisherraxmatov154@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada ijtimoiy integratsiya inson shaxsining shakllanishi va uning “o‘zligini” anglash jarayonidagi muhim ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida tahlil qilinadi. Ijtimoiy integratsiya shaxsning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirib borishi hamda jamoa bilan o‘zaro ta’siri orqali ro‘y beradigan murakkab jarayon ekanligi asoslab beriladi. Jamoa shaxs uchun ijtimoiy oyna vazifasini bajarib, uning o‘ziga baho berishi, ijtimoiy rolini anglash va shaxsiy identifikatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Maqolada ijtimoiy integratsiyaning shaxs ijtimoiylashuvi, ijtimoiy moslashuv, kommunikativ faollik va ma’naviy kamolot bilan uzviy bog‘liqligi yoritiladi. Shuningdek, ta’lim muassasalari va ijtimoiy institutlarning insonni jamiyatga integratsiyalashdagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy integratsiya, shaxs, jamoa, o‘zlikni anglash, ijtimoiylashuv, identifikatsiya, ijtimoiy muhit.

СОЦИАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ — ПРОЦЕСС ОСОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКОМ СВОЕЙ «ИДЕНТИЧНОСТИ» ЧЕРЕЗ ОБЩЕСТВО

Рахматов Алишер Обидович, независимый исследователь, главный специалист
Бухарского областного Кенгаша народных депутатов
+998335500302, alisherraxmatov154@gmail.com

Аннотация: В статье социальная интеграция рассматривается как важное социально-психологическое явление в процессе формирования личности и осознания ею собственной идентичности. Обосновывается, что социальная интеграция представляет собой сложный процесс, осуществляющийся через адаптацию личности к обществу, включение в систему социальных отношений и взаимодействие с коллективом. Коллектив выступает в качестве социального зеркала, способствующего самооценке личности, осознанию социальных ролей и укреплению личностной идентификации. В статье раскрывается взаимосвязь социальной интеграции с процессами социализации, социальной адаптации, коммуникативной активности и духовного развития личности. Также с научно-теоретических позиций обоснована роль образовательных и социальных институтов в интеграции личности в общество.

Ключевые слова: социальная интеграция, личность, коллектив, самосознание, социализация, идентификация, социальная среда.

SOCIAL INTEGRATION — THE PROCESS OF AN INDIVIDUAL UNDERSTANDING THEIR “IDENTITY” THROUGH SOCIETY

Alisher Obidovich Rakhmatov, Independent Researcher, Chief Specialist of the Bukhara
Regional Council of People's Deputies
+998335500302, alisherraxmatov154@gmail.com

Annotation: This article analyzes social integration as an important socio-psychological phenomenon in the process of personality formation and self-awareness. Social integration is substantiated as a complex process that occurs through an individual’s adaptation to society, inclusion in the system of social relations, and interaction with the community. The community serves as a social mirror for the individual, contributing to self-evaluation, understanding of social roles, and strengthening personal identification. The article highlights the close relationship between social integration and socialization, social adaptation, communicative activity, and moral development of the individual. In addition, the role of educational institutions and social institutions in integrating individuals into society is theoretically and scientifically justified.

Keywords: social integration, personality, community, self-awareness, socialization, identification, social environment.

Insonning o'zini anglashi faqat ichki tafakkur yoki psixologik tajriba bilan emas, balki jamiyatdagi muloqot, hamkorlik, mehnat va ijtimoiy faoliyat orqali ro'y beradi. Bu jihatdan, integratsiyaning antropologik mohiyati insonning "yagona dunyodagi" mavjudligini anglatadi. Inson boshqalar bilan birgalikda yashash orqali ma'no topadi, jamiyatning boshqa a'zolari bilan munosabat orqali o'z qadrini his etadi. E.Frommning fikricha, insonning eng katta ruhiy ehtiyoji - bu "aloqadorlik", ya'ni boshqalar bilan ma'naviy bog'lanish ehtiyojidir. Agar inson jamiyatdan uzilib qolsa, uning ong va ruhiyatida yolg'izlik, begonalashuv, ma'nosizlik holati paydo bo'ladi. Demak, ijtimoiy integratsiya insonning ruhiy barqarorligi va hayot mazmuni uchun zarur ekzistensial shartdir.

Ijtimoiy integratsiyaning falsafiy mazmunini ochishda uning qiymati, qadriyatga asoslangan (aksiologik) mohiyati ham muhim ahamiyatga ega. Integratsiya jamiyatdagi turli qiymatlar - tenglik, adolat, hurmat, hamjihatlik, erkinlik kabi universal tamoyillarning hayotiy amaliyotda namoyon bo'lishini ifoda etadi. Ya'ni integratsiya nafaqat ijtimoiy munosabatlar tizimidagi funksional muvofiqlik, balki umuminsoniy va milliy qadriyatlar uyg'unligidagi ma'naviy birlikdir.

Aksiologik nuqtai nazardan qaralganda, ijtimoiy integratsiya jamiyatning ma'naviy barqarorligini belgilaydigan mezondir. Agar jamiyatda umumiy qiymatlar tizimi shakllangan bo'lsa, insonlar o'rtasida o'zaro ishonch va hamjihatlik yuqori bo'ladi. Bunday holatda ijtimoiy munosabatlar faqat huquqiy yoki iqtisodiy shartlar bilan emas, balki ma'naviy mas'uliyat va axloqiy qoidalar bilan ham boshqariladi. Bu esa jamiyatning ichki muvozanati va barqarorligi uchun asos yaratadi.

Shu ma'noda, integratsiya jamiyatning faqat tashqi birligi emas, balki uning ma'naviy muhitidagi uyg'unlik darajasini ham ifoda etadi. Buni falsafiy nuqtai nazardan "ijtimoiy ong birligi" deb atash mumkin. Agar jamiyatda ijtimoiy ong va umumiy qadriyatlar tizimi mustahkam bo'lsa, integratsiya jarayonlari tabiiy ravishda kechadi. Ammo ma'naviy inqiroz, qiymatlar parchalanishi yoki individualizm hukmron bo'lgan holatda integratsiya so'nib, ijtimoiy dezintegratsiya avj oladi.

Antropologik va aksiologik tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy integratsiya - bu insonning ma'naviy barqarorligi, ijtimoiy faolligi va jamiyatning uyg'un rivojlanishini ta'minlovchi umumfalsafiy kategoriyadir. U shaxsning jamiyatdagi mavqeini, insoniy munosabatlarning mazmunini va jamiyatning umumiy ma'naviy yo'nalishini belgilaydi.

Shuning uchun ham zamonaviy falsafada ijtimoiy integratsiya "inson va jamiyat o'rtasidagi ma'naviy ko'priq" sifatida talqin etiladi. Bu ko'priq orqali inson faqat jamiyatga emas, balki insoniyat madaniyatining umumiy tizimiga ham qo'shiladi.

Ijtimoiy integratsiya fenomeni faqat milliy yoki lokal darajada emas, balki global falsafiy kontekstda ham dolzarbdir. XXI asrda globallashtiruv, axborotlashuv va madaniy plyuralizm jarayonlari kuchayishi natijasida insoniyat yangi sivilizatsiya bosqichiga qadam qo'ydi. Bu jarayonda ijtimoiy integratsiya masalasi nafaqat ichki jamiyatlar ichida, balki turli madaniyatlar, dinlar va qiymat tizimlari o'rtasidagi munosabatlar miqyosida ham katta ahamiyat kasb etmoqda.

Globallashtiruv falsafasi nuqtai nazaridan, integratsiya - bu insoniyatning yagona kommunikatsion va madaniy makonga aylanish jarayonidir. F.Fukuyama, E.Giddens, Yu.Habermas, S.Xantington kabi mutafakkirlar asarlarida global integratsiya masalasi turlicha talqin etilgan. Masalan, Giddens "refleksiv modernizatsiya" nazariyasida global integratsiyani zamonaviy jamiyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ko'radi. Uning fikricha, axborot texnologiyalari, iqtisodiy o'zaro bog'liqlik va madaniy almashinuvlar orqali butun dunyoda "ijtimoiy hamjihatlikning yangi shakllari" shakllanmoqda.

Biroq global integratsiyaning ijobiy qirralari bilan birga, uning ziddiyatli tomonlari ham mavjud. S.Xantingtonning "Sivilizatsiyalar to'qnashuvi" konsepsiyasida ta'kidlanishicha, global

integratsiya madaniy identiklikning yo‘qolishi, milliy qadriyatlar zaiflashishi va g‘arb madaniyatining hukmronligi orqali “madaniy gegemoniya” holatiga olib kelishi mumkin. Bu nuqtai nazardan integratsiya har doim ham uyg‘unlashuvni anglatmaydi, balki ayrim hollarda begona madaniy ta’sirlar natijasida dezintegratsiyaga ham sabab bo‘lishi mumkin.

Global falsafiy kontekstda integratsiyani madaniy muloqot falsafasi orqali tahlil qilish muhim. Bu falsafiy yo‘nalish (M.Baxtin, X.Gadamer, P.Rikyor) inson va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro anglash va ma’no almashinuv jarayonlarini asosiy mezon sifatida belgilaydi. Gadamerning “gorizontlar birlashuvi” g‘oyasiga ko‘ra, haqiqiy integratsiya – bu bir madaniyatning boshqasiga singib ketishi emas, balki ularning ma’naviy muloqot orqali umumiy ma’no maydonida uyg‘unlashuvidir. Shu ma’noda, global integratsiyaning falsafiy mohiyati – “madaniyatlar muloqoti” orqali umuminsoniy ma’naviy makonni shakllantirishdir.

Zamonaviy sivilizatsiya modellarda ham ijtimoiy integratsiyaning turli shakllari kuzatiladi. Masalan, Yevropa Ittifoqi tajribasida integratsiya iqtisodiy, huquqiy va madaniy uyg‘unlikka asoslangan institutsional tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Bu model fuqarolik tengligi, huquq ustuvorligi va umumiy qiymatlar (erkinlik, inson huquqlari, demokratiya)ni ta’minlashga qaratilgan. Ammo bunday integratsiyaning muvaffaqiyati uning ma’naviy poydevori – ishonch, madaniy hurmat va umumiy identiklik tuyg‘usining darajasiga bog‘liq.

Shuningdek, Sharq sivilizatsiyalarida (xususan, Islom va Konfutsiychilik an‘analarida) integratsiya g‘oyasi ma’naviy birlik va axloqiy uyg‘unlik tamoyillari bilan asoslanadi. Masalan, islom falsafasida “umma” tushunchasi - barcha musulmonlarning ma’naviy va axloqiy jamoasi sifatidagi integratsiya shaklidir. Bu birlik diniy emas, balki ma’naviy-axloqiy hamjihatlikni anglatadi. Konfutsiy falsafasida esa “jamoaviy uyg‘unlik” insonning axloqiy muvozanat va ijtimoiy burch orqali jamiyat bilan birlashishini nazarda tutadi. Bu misollardan ko‘rinib turibdiki, har bir sivilizatsiya tizimida integratsiyani o‘z madaniy kod va ma’naviy qiymatlariga asoslanib talqin etadi. Demak, integratsiyaning universal modeli yo‘q - uning mazmuni har bir madaniyatda o‘ziga xos ma’no va shaklda namoyon bo‘ladi. Ammo barcha modellar uchun umumiy jihat - bu insonni jamiyat va insoniyat bilan ma’naviy birlashtirish maqsadi.

Ijtimoiy integratsiyaning global falsafiy konteksti uning universal ahamiyatini ko‘rsatadi. U faqat milliy barqarorlik yoki ijtimoiy tizimning muvofiqligi uchun emas, balki butun insoniyatning ma’naviy uyg‘unligi va tinch hamjihatligi uchun ham zarurdir. Zamonaviy sivilizatsiya rivojlanish shunday xulosaga olib keladiki: insoniyat kelajagi “hukmronlik falsafasi”da emas, balki “integratsiya falsafasi”da mujassamdir.

Shaxsning ijtimoiy integratsiyalashuvi nazariyasini anglash jarayonida uning falsafiy-ontologik asoslari muhim o‘rin tutadi. Chunki har qanday integratsiya jarayonining mohiyati, avvalo, insonning jamiyat bilan o‘zaro munosabati, ijtimoiy munosabatlar tizimidagi mavqei va faolligi orqali namoyon bo‘ladi. Bu nuqtai nazardan ijtimoiy integratsiya insonning faqatgina tashqi muhitga moslashishi emas, balki uning shaxsiy mohiyatini, o‘zligini anglashi, jamiyatdagi ma’naviy, madaniy va axloqiy munosabatlarga qo‘shilishi jarayoni hamdir.

Falsafada integratsiya tushunchasi umumiy butunlikni tashkil etish, tizim elementlarining o‘zaro bog‘lanishi va uyg‘unlikda faoliyat yuritishini anglatadi. Demak, ijtimoiy integratsiya insonning ijtimoiy muhit bilan uyg‘un holatga kirishini, uning jamiyatda faol ijtimoiy mavqega ega bo‘lishini ta’minlaydigan jarayondir. Bu jarayonda shaxsning individual imkoniyatlari, dunyoqarashi, axloqiy-ruhiy holati, bilim va malaka darajasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Nazariy jihatdan olib qaralganda, ijtimoiy integratsiyalashuvni ikki yo‘nalishda tahlil etish mumkin: birinchisi, uning individual-psixologik asoslari, ikkinchisi esa ijtimoiy-strukturaviy asoslari. Birinchi yo‘nalish shaxsning ichki dunyosi, uning motivlari, ehtiyojlari va qadriyat yo‘nalishlarini qamrab olsa, ikkinchisi jamiyatning institutsional tizimi, ijtimoiy rollar va normalarning shaxs ongiga ta’siri bilan bog‘liq. Shu jihatdan ijtimoiy integratsiyaning metodologik tahlilida inson faoliyatining subyekt munosabati markaziy o‘rin tutadi.

Ijtimoiy va falsafadagi turli nazariy maktablar bu masalaga nisbatan turlicha yondashgan. Masalan, E.Dyurkgeym ijtimoiy integratsiyani jamiyat barqarorligining asosi sifatida talqin etgan

bo'lsa, T.Parsons uni ijtimoiy tizimning funksional elementi sifatida ko'radi. Parsons nazariyasida integratsiya "AGIL" tizimining ajralmas qismi sifatida jamiyatdagi barqarorlik va hamjihatlikni ta'minlovchi asosiy mexanizm sifatida izohlanadi. Shuningdek, P.Burde va Yu.Xabermas ijtimoiy integratsiyani kommunikatsiya va ijtimoiy kapital orqali amalga oshadigan jarayon sifatida ta'riflaydilar. Ularning fikricha, insonlar o'rtasidagi o'zaro ishonch, hamkorlik va muloqot ijtimoiy birlikni mustahkamlaydi.

Falsafiy nuqtai nazardan, ijtimoiy integratsiya insonning jamiyatdagi ma'naviy borliq sifatida shakllanishi bilan chambarchas bog'liq. U faqat tashqi ta'sir natijasi emas, balki ichki o'zgarish, ongli harakat va o'zini anglash orqali kechadigan jarayondir. Bu holatda integratsiya jarayoni shaxsning o'rnini, uning maqsad va qadriyatlarini jamiyat manfaatlari bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi.

Falsafiy nuqtai nazardan, ijtimoiy integratsiyaning asosiy tamoyillaridan biri - butunlik va uyg'unlik tamoyilidir. Bu tamoyilga ko'ra, har bir jamiyat o'z a'zolari o'rtasida muayyan hamjihatlik va uyg'unlikni saqlab turishi orqali barqarorlikka erishadi. Agar jamiyatda ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlar izdan chiqsa, integratsiya darajasi pasayib, dezintegratsiya jarayonlari yuzaga keladi. Shuning uchun ham ijtimoiy integratsiya falsafada jamiyat barqarorligining asosiy mezoni sifatida qaraladi.

Ikkinchi muhim falsafiy tamoyil - subyekt munosabatlari tamoyilidir. Bu tamoyilga ko'ra, inson jamiyatda faqat ijtimoiy obyekt sifatida emas, balki faol ijtimoiy subyekt sifatida ishtirok etadi. Ya'ni har bir shaxs integratsiya jarayonining faol ishtirokchisi bo'lib, uning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy faolligi bu jarayonning yo'nalishini belgilab beradi.

Uchinchi muhim tamoyil - har xillikda birlik tamoyilidir. Jamiyatning murakkab tizimi turli ijtimoiy guruhlar, etnik va madaniy qatlamlardan iborat bo'lib, ularning bir-birini to'ldirishi ijtimoiy integratsiyaning mazmun-mohiyatini tashkil etadi. Bu nuqtai nazardan, plyuralizm va madaniy xilma-xillikni qabul qilish zamonaviy ijtimoiy integratsiyaning muhim sharti hisoblanadi. XX asr falsafasida bu g'oya J. Rolz, Ch. Teylor, A. Etsioni kabi mutafakkirlar asarlarida keng yoritilgan. Ular integratsiyani "qadriyatlar xilma-xilligini uyg'unlashtirish jarayoni" sifatida ta'riflab, liberal demokratik jamiyatdagi insoniy huquqlar va tenglik g'oyalariga asoslab berishgan.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy integratsiya insonning shaxs sifatida shakllanishi va "o'zligini" anglash jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Inson jamoa bilan o'zaro munosabatga kirishar ekan, u nafaqat ijtimoiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtiradi, balki o'zining jamiyatdagi o'rni, roli va mas'uliyatini anglay boshlaydi. Jamoa shaxs uchun ijtimoiy tajriba manbai bo'lib, uning dunyoqarashi, xulq-atvori va ma'naviy kamolotini shakllantiradi. Ijtimoiy integratsiya jarayoni muvaffaqiyatli kechganda, shaxs jamiyatda o'zini erkin, faol va foydali a'zo sifatida his qiladi.

Aksincha, integratsiyaning yetarli darajada ta'minlanmasligi shaxsda begonalashuv va ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, ta'lim muassasalari, oila va boshqa ijtimoiy institutlar tomonidan insonni jamoaga uyg'unlashtirishga qaratilgan tizimli va maqsadli ishlarni amalga oshirish ijtimoiy barqarorlik va jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi.

Ijtimoiy integratsiya jarayonining falsafiy tamoyillari inson va jamiyat munosabatlarining mohiyatini ochib berishga qaratilgan. Inson o'z tabiatiga ko'ra ijtimoiy mavjudot bo'lib, u jamiyatsiz, ya'ni boshqalar bilan o'zaro munosabatsiz o'zini to'laqonli namoyon eta olmaydi. Shu sababli, ijtimoiy integratsiya insonning ongli faoliyatining asosiy yo'nalishi sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon faqatgina iqtisodiy yoki siyosiy munosabatlar doirasida emas, balki ma'naviy, madaniy va axloqiy sohalarda ham namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev, Sh. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. - Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. - B.56.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.

Toshkent, «O‘zbekiston» nashriyoti 2017 y.

3. Aristotel. Socheneniya v 4-x tomax.T.2. –M.:Мысл, 1978. 704-bet.
4. Abu Nasr Farobiy. Fazilat, baxt – saodat va kamolot haqida. –T.:Yozuvchi. 2001. 89 bet.
5. Axloq – odobga oid hadis namunalari. –T.: Fan.1990. 170-bet.
6. Bekon F. Sochineniya v dvux tomax.T.2. –M.:Мысл, 1978.- 482 s;
7. Byome Ya. Sorok voprosov o dushe.-M.: Sofiya, 2004.- S 108;
8. Besedy Epikteta. -M.: Ladamir, 1997.-312s;
9. Buber M. Problema cheloveka. Prespektivy \\ Labirinty odinochestva.\ Pod red. N.E.Pokrovskogo. –M.: Progress, 1989.